

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ФЕНОМЕН АВТОРСЬКОЇ МОДЕЛІ СВІТУ

Атрошенко Г. І., Скориця Д. В.
*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ЛОКАЛЬНА ТРАДИЦІЯ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ: СИМВОЛ ЧЕРЕШНІ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ

Серед нових, сучасних обрядових дійств на Мелітопольщині все більшої популярності набуває фестиваль «Черешнево», який став уже справжнім святом для усіх містян, гостей міста, мешканців районів, які вважають себе (і такими є!) «мелітопольськими» (Приазовського, Якимівського, «нижніх» районів Херсонської області). Святкувати його почали недавно, але без цього дійства вже просто неможливо уявити собі життя міста.

Головною господинею на фестивалі є черешня. Вже давно вона стала символом Мелітопольського краю. В українському фольклорі образ черешні теж (хоч і порівняно недавно, як для загальноісторичного процесу) посів одне із найпочесніших чільних місць. Це й не дивно, адже людина, на землі мешкаючи, зв'язана якнайтісніше «з фізичним світом, до якого належить половиною свого дуального буття» [6].

Кожен народ у своєму існуванні керується місцевістю, природою, її якостями, особливостями навколишнього світу. І тільки тоді, як на наше переконання, він і може називатися народом. Зразки народної творчості, звичайно ж, передають природу тієї місцевості, де проживає народ, саме з них (пісень, легенд, переказів, бувальщин, народних оповідань, балад, баєчок, жартів, небилиць, анекдотів) найперше дізнаємося, «якою мірою він (народ – уточнення наше. – А. Г., С. Д.) був у зв'язку з природою і які форми приймало людське співчуття до природи» [6]. В українському фольклорі взагалі досить помітне оте саме притаманне українцю «співчуття, чуттєвість». Локальна традиція фольклору Мелітопольщини всіляко його підтримує.

Як стверджує В. Семенчук, «людина здатна любити тільки дух, тілесне саме по собі недоступне її серцю» [6]. Народ, помітивши цю властивість людської природи, вносить у фольклорні зразки образи фізичної природи. І це не дивно, як не викликає подиву й те, що народне слово оживляє природу, вона отримує своє розумне буття. Саме так предмет тілесний, який входить у твір народної поезії, отримує в ній духовне значення, яке виявляється у формі застосування до побуту морального творіння або моральної сутності: це називається в широкому значенні символом [3, с. 58–59].

Довідково-енциклопедичне видання Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та ін. видавничого центру «Академія» «Літературознавчий словник-довідник» подає таке визначення символу: «...предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища..., має філософську смислову наповненість...» [4, с. 635]. Досить тісно символ пов'язаний із міфом, поезією, наукою, вірою, хоч до них не зводиться; він (символ) узагальнює, «постає процесом активного перетворення внутрішнього на

зовнішнє і – навпаки, відмінністю внутрішнього і зовнішнього» [4, с. 635]. Символ назвемо радше універсальною категорією пізнання духовного першопочатку, суті. Не може людина нівелювати символікою, адже це вже буде ніби відкидання самої себе і всього навколишнього світу. Кожна свідомо особистість прагне досягти певної гармонії із природою, а також хоче відчутти себе часточкою її величі та всеосяжності; усвідомити значення архаїчності розвитку свого народу, що йому належать предковічні й найбагатші системи традиційної культури.

Українська культура має свою давню традицію. І символ дерева у ній – один із найбільш архаїчних. Першопочаток – світобудова. Наші пращури порівнювали її саме з деревом.

Загальновідомо, що, за народними уявленнями, світове дерево – модель Всесвіту, і в його основі лежить хрест. Горизонтальна площина поділяється на частини (їх чотири – не відходячи від української традиції); це своєрідна реалізація уявлень про час і простір. Відповідно, час – це ранок, день, вечір, ніч; зима, весна, літо, осінь, і простір – південь, схід, північ, захід. Вертикально світове дерево теж розподілено на частини, їх три: перша – це коріння (підземний світ), друга – стовбур (земний), третя – це крона (небесний світ).

Кожна частина пов'язується із певними істотами. Перша – зі зміями, рибами, водоплавними птахами й тваринами. Асоціюється низ дерева із підземним світом, але йому ж належить й асоціативний ряд, пов'язаний з водою (ріки, озера, моря). Друга належить людям і великим тваринам. Над стовбуром, у верховитті світового дерева, – птахи і бджоли, а це – небесні світила.

Отже, коріння світового дерева – то потойбіччя, його стовбур співвідноситься із земним життям людей, а вже крона дерева – то духовний світ богів. В українському фольклорі світовим деревом могли виступати: верба, явір, дуб, вишня, яблуня, липа, черешня. Світове дерево як символ життя, вічного оновлення та відродження пов'язують із персонажем слов'янської міфології Богинею-матір'ю, яку уявляли в образі дерева [7, с. 43].

Різні народи світу використовують у фольклорних зразках образи дерев. Плодоносні дерева асоціюються із жінками, що дають світові нове життя.

Український фольклор теж в образі дерева оспівує жінку, дівчину (як, наприклад, у баладах, де через фантастичне перевтілення дівчина стає калиною, тополею, вербою («Гей у полі дві тополі» [2, с. 24], «Верх Бескида калинова» [2, с. 27], «Червона калино, чого в гаю стоїш?» [2, с. 105], «На широкім полі висока тополя» [2, с. 37], «Ой вербо, вербо кудрява» [2, с. 39], «Ой ходила Марусенька у ліс по калину» [2, с. 46], «Що в полі верба» [2, с. 74], «Ой у лісі при тополі» [2, с. 84], «У полі береза суха» [2, с. 90–91] тощо).

Як ми вже раніше зазначали, в українському фольклорі «деякі образи несуть більше смислове навантаження, ніж інші» [1, с. 17]. Саме в цьому плані будемо говорити про образ іншого «жіночого» дерева як про особливість локальної традиції на Мелітопольщині.

Досить часто в народних піснях зустрічається образ черешні. Нерідко вона виступає символом міцного шлюбу: «А в городі черешенька, / За городом – дві, / Зацвіли білим цвітом обидві. / А той цвіточок – надвоє, / Хороші молодята обоє. / А той цвіточок – білий цвіт, / Хороші молодята на весь світ» [5, с. 15].

У весільних і хрестинних піснях образ вишні або черешні співвідноситься відповідно з нареченою та породіллею [9, с. 8]. Характерним для хрестинної поезії є такий паралелізм: «Ой що вишенька, що черешенька / Білим цвітом цвила; / Наша Марусенька із бабусею / Хорошенько жила» [10, с. 71].

У хрестильних піснях, коли приходив час породіллі приносити нове життя, вона народжувала під вишнею чи черешнею – плодоносними деревами. Така локалізація пологів свідчить про те, що, за народними уявленнями, черешня (вишня) – символ плодючості, краси молодої жінки: «Ой під вишнею, під черешнею – / Там Палажка сина вродила» [8, с. 166].

Образи вишні, черешні знаходимо і в жартівливих піснях: «Ой від вишнею, під черешнею / Стояв старий з молодою, як із ягодкою... [5, с. 13], і у піснях баладного типу, що побутують на Мелітопольщині (вони вирізняються своєю інтерпретацією рослинної символіки, а саме: вишнею/черешнею, рута/м'ята, любку/милу): «Там під черешнею, / Ой там м'ята сходить, / Ой там миленький / Свою милу водить» [5, с. 14].

Черешня є символом Мелітопольщини. Але, мусимо констатувати, дуже мало людей сьогодні знає, як саме черешня стала символом нашого краю і кому ми цим зобов'язані. Своєю появою в Мелітополі черешня зобов'язана далекому родичу угорського короля, нащадкові гугенотів, які свого часу втекли із Франції. Щоправда, до моменту появи на мелітопольській землі і закладання черешневих садів нащадок угорського короля став лікарем із народовольськими поглядами, а нащадок гугенотів, які втекли з Франції до Голландії, – відомим землевласником, що спеціалізувався на торгівлі зерном і розведенні тонкорунних овець. Їх звали Андрій Корвацький та Луї Анрі Філібер. Їхні імена вписані в історію Мелітопольського краю, як імена людей, які до невпізнання змінили і сам край, і життя багатьох поколінь.

До XIX століття землі нашого краю, на жаль, були мало придатні для користування. «Маленькою Сахарою» саме через переважну кількість безплідних пісків ще називали Мелітопольщину. Через нестачу фруктів та овочів люди страждали від авітамінозу, особливо – від досить важкої й підступної хвороби – цинги. Саме завдяки появі Філібера та Корвацького, котрі привезли з собою знання, що допомогли цим землям змінитися, край сьогодні цілком справедливо прозивають «Черешневою столицею України».

Луї Анрі Філібер був меценатом, Андрій Корвацький – ентузіастом-лікарем, який хотів покращити тяжке життя мешканців Таврійських степів. Корвацький був освіченою людиною, тому першим оцінив природні особливості краю, що дало поштовх до появи артезіанських свердловин та розвитку садівництва на мелітопольських землях. І саме черешня дуже добре росла на цих піщаних ґрунтах.

Черешня стала справді чудодійним деревом для Мелітопольщини. Саджанці дерев людям роздавали безкоштовно, і тому з часом черешня з'явилася практично у кожному обійсті. Її масове вирощування вирішило всі нагальні проблеми краю. 2003 року квіт черешні було зображено на гербі міста. У 2005 році Андрію Корвацькому відкрили пам'ятник на проспекті Богдана Хмельницького в центрі міста Мелітополя. У написі на постаменті є такий рядок: «Піонер насадження черешні на пісках Мелітопольщини».

Щороку в червні у Мелітополі на честь народної годувальниці проводиться фестиваль «Черешнево». Початок фестивалю – о 9:00 на проспекті Богдана Хмельницького біля Таврійського державного агротехнологічного університету, де проходить перший захід святкової програми – Торговий форум «Агротериторія». Далі

святково вдягнені мешканці міста беруть участь у «Черішествії» – костюмованій ході, яка проходить від майдану Перемоги до парку культури та відпочинку імені Максима Горького. Починаючи з 18.00 години, в парку відбувається «Фруктовий фотофлеш-моб». Усі, хто бажає, ставали навколо фонтану в парку, будуючи величезну ягоду черешні. На фестивалі-2018 був встановлений рекорд України зі створення найбільшої черешні в нашій країні. Потім відбувається черешневий ярмарок «Cherry-торія», де можна придбати все, що тільки можна захотіти на відповідну тематику, від сувенірів до черешні та інших продуктів харчування. Настає черга й найголовнішого «загадково-таємничого» та дуже святкового дійства – просто неба під час міського фестивалю головний кухар разом із своїми кухарчатами-помічниками варять справжнє мелітопольське «фірмове» черешневе варення; ним потім і поливають смачне морозиво. Далі настає час ще однієї урочистості фестивалю – відкриття конкурсів на обрання «Черешневої королеви» і її маленьких «черешеньок» та нагородження за найкращий «черешневий» костюм. А завершується фестиваль масштабним концертом. Недаремно фестиваль «Черешнево» займає чільне місце серед сучасних фольклорних дійств на Мелітопольщині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атрошенко Г. І., Супрун С. О. Символи вогню та сонця як вияв духовного світу людини у фольклорних зразках Нижньої Наддніпрянщини // Наукові записки ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Літературознавство. – Харків, 2015. – Вип. 1(80). – С. 17–27.
2. Балади / Упоряд. О. Дея та А. Ясенчук. – К. : Дніпро, 1987. – 319 с.
3. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. – К. : Либідь, 1994. – С.58–59.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 1997. – 752 с. (Nota bene)
5. Ой у полі дві тополі... Народні пісні Запорізького Краю. Вип. 1. Упор. і ред. Н. Полякова. – Запоріжжя : Культурний центр «Хортиця», 2000. – 103 с.
6. Семенчук В. В. Символіка рослин в українській народнопісенній творчості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : visnuk_14. pdf.
7. Словник символів / [під ред. М. Дмитренка, О. Потапенка та ін.]. – К. : Вид-во часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.
8. Фольклорні записи Марка Вовчка та О. Марковича / АН УРСР, Ін-т мист-ва, фолькл. та етнографії ім. М. Рильського; [атрибуція автографів, упор., передм. і прим. О. І. Дея]. – К. : Наукова думка, 1983. – 527 с.
9. Хрестинні пісні [збір. Г. Сокіл]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 202 с.
10. Чубинський П. П. Мудрість віків. – К. : Мистецтво, 1995. – 224 с.